

**EUREKA
Digital
17-2008**

LARS LEVI LÆSTADIUS OG NATUREN

**Høgskolelektor Lilly-Anne Østtveit Elgvin
Høgskolen i Finnmark**

EUREKA DIGITAL 17-2008

ISSN 0809-8360

ISBN: 978-82-7389-138-9

LARS LEVI LÆSTADIUS OG NATUREN.

Av høgskolelektor Lilly-Anne Østtveit Elgvin

E-post: Lilly-Anne.Elgvin@hifm.no

Lars Levi Læstadius, (1800-1861), var en mangfoldig mann: Jordnær og himmelvendt. Rikt begavet og likevel enkel. Same og svensk. Prost og vekkelsespredikant. Anerkjent vitenskapsmann og småbruker. Elsket og utskjelt i samtid og ettertid. Hele sitt liv levde han i de svenske lappmarker. Språket, tankegangen og levemåten der kjente han ut og inn. Drukkenskapens ødeleggende virkninger så han på nært hold. Som forkynner malte han djevelens list, det syndige livs elendighet og ikke minst Den Himmelske Forelders åpne favn i tallrike gjenkjennelige bilder for sine tilhøreres indre øye, bilder som ikke så lett kunne glemmes og som talte til hjertene.

Gjennom Læstadius' virke ble kristendommen en hjemlig plante på samisk jord. Samene der Læstadius virket var for det meste flyttsamer som levde i umiddelbar avhengighet av naturen. Så ligger det nært å spørre: Var Læstadius opptatt av naturen som sådan og har han gitt uttrykk for et bestemt natursyn? Denne artikkelen vil forsøke å svare på spørsmålene utafra to innfallsvinkler:

- I Læstadius' liv "midt i naturen" og spor av dette i hans tenkning.
- II Naturbilder i Læstadius' forkynnelse.

I. LÆSTADIUS' LIV "MIDT I NATUREN" OG SPOR AV DETTE I HANS TENKNING

Troen på Gud som skaper var for Læstadius helt grunnleggende, for ikke å si selvsagt. Når den skaper man tror på er Bibelens Gud, ligger det innebygget i troen en respekt for denne Guds skaperverk. Læstadius' skapertro omfattet troen på at Gud er den som opprettholder hele sitt skaperverk, som gir mennesker og alt som lever "livskraft" fra dag til dag. Han skriver om at Gud har ordnet alt i naturen viselig, slik at når mennesket innretter seg etter ordningene, vil det klare seg godt:

Vår fornuft sier oss at noe må dannes av noe, av intet kan intet dannes. Allikevel hører det til skapelsen at noe ble til av intet. Om verden er blitt til på ett minutt eller 100.000 år, spiller ingen rolle for saken. Det menneske som av intet kan frembringe ett eneste atom, er nærmest Gud i visdom og makt. Men det kan ingen gjøre, og derfor bør vi ta lua av for Skaperen og erkjenne at vi er intet i forhold til ham.

(Resymé *Dårhushjonet* §§ 1594 -1596.)

Den "*livspust*" Gud blåste inn i mennesket, er den levende ånd eller selve livsprinsippet. Det er ingen naturkraft. Denne livskraften er en fortsettelse av det opprinnelige som ble gitt i skapelsen. Kroppen har menneskene fått av foreldrene, men livet av Gud.

(Resymé *Dårhushjonet* § 225.)

Vi erkjenner at Gud har omsorg for alle sine skapninger i naturens rike, ved at Han nedlegger krefter i materien som virker etter bestemte lover.

(Resymé *Dårhushjonet* § 1602.)

Livskraften er både en skapende og oppholdende kraft, slik at hvert menneske er bestemt til å leve en bestemt tid. Men menneskene har selv forkortet sine liv ved å ha en livsførsel i strid med naturens ordning, f.eks. ved sykdommer pga. utjenlige klær, forfrysninger, overanstrengelse, at en vil følge motene eller har falske ambisjoner om å vise styrke. Om man ikke hadde ødelagt helsen gjennom et unaturlig og overdådig levnet, hadde man kunnet være frisk og sunn.

(Resymé *Dårhushjonet* §§ 1602-03.)

Det er enkeltmenneskets kamp for å overleve i nordområdenes karrige natur som er bakgrunnen for det sist siterte. Læstadius levde selv *i og av* naturen. Han visste hva kampen for tilværelsen var i mest bokstavelige forstand. Det hadde han gjort fra barnsben av. Slik karakteriserer han Jäckvik, det lille stedet nær polarsirkelen der han ble født: "*... en alldeles öde trakt, der endast vargar, fjellrackor (ville hunder), harar och fjellripor hade sitt tillhåll.*" (*Ens Ropandes Röst...*, s.12.) Foreldrene prøvde seg der som nybrottsfolk, men det var et slit som kastet lite av seg, og etter få år flyttet de ned til kirkestedet Arjeplog. Der livberget de seg med fiske, limkoking av reinsdyrhorn og en liten buskap. Petrus, Lars Levis bror, har skrevet om dette i sine erindringer. Han sier at de var fattigere enn noen andre der i trakten. Faren var drikkfeldig, og moren måtte passe fisket, trekke hjem ved om vinteren, og skaffe fôr til dyra - hun sikret seg, dels med bare hendene, de strå som andre hadde latt stå på ulendte steder.

Den eldre halvbroren, Carl Erik, var prest i Kvikkjokk. På gårdsbruket hans bodde familien noen år fra 1808, og her fikk også guttene lære seg å arbeide hardt for det daglige brød, ute i naturen.

De måtte hogge ved, arbeide på åkeren, fiske og sanke høy. Om høsten vasset de i iskaldt vann for å slå starr på myrene, det var ofte isskorpe på vannet om morgenen - men de gikk barfot. "*Det var en rätt plantskola för missionärer i Lappmarken*"! (P. Læstadius 1928 (1833) II, s.158.) Det første skriftet Læstadius fikk publisert handlet om mulighetene for oppdyrking av Lappmarken. Det ble utgitt i 1822, mens han selv syslet med tanken om å bli nybrottsmann i nord.

Læstadius ble prest lengst nord i Sverige, i Karesuando fra 1826 og i Pajala fra 1849. Som forsørger for en stadig voksende familie var det nødvendig for ham å drive matauk i form av både fiske og jakt. En liten åkerlapp hadde han også. En betydelig del av sin inntekt fikk han i form av tiende som ble avgitt i naturalia.

BOTANIKER

Var Læstadius opptatt av naturen i og for seg? Ja, av floraen i hvert fall. I Kvikkjokk ble hans interesse for botanikken vakt. Halvbroren Carl Erik var ikke bare prest og gårdbruker, men også en ivrig botaniker. Kvikkjokk er med hensyn til flora ett av de rikeste områder i Nord- Sverige.

Læstadiusvalmuen (Papaver laestadianum) er en sjelden valmueart med gule blomster som vokser i Lyngen og mellom Balsfjord og Målselv.

Foto: Thomas Utsi, Kiruna. Benyttet etter avtale.

Sommeren 1819, etter avlagt studenteksamen i kystbyen Hernösand, la han ut på en lengre botanisk studieferd, på eget initiativ og stort sett på egen bekostning. Turen gikk gjennom Ångermannland og Jämtland over til Trondheim, nordover langs

Helgelandskysten, og så hjemover til Arjeplog. Mange år senere, i 1841, begynte han en artikkelserie i *Norrbottnens Läns Tidning*, der han beskriver denne ferden og dessuten noe av sitt eget syn på botanikken. Han fikk tidlig sans for naturhistorien, sier han, og særlig floraen fengslet hans unge sinn. "*Det ligger i den lefwande naturen ett behag och en fägring, som tyckes sympatisera med det ungdomliga sinnet, och gifwa det en oskyldig njutning som ingen jordisk makt kan fråntaga det. Ingenting är så roligt för barn, som att plocka blommor och fånga fåglar. Det är lifwet, som ger lif åt ungdomslifwet.*" (I: Nissen 1944, s. 103.)

For å bli prest på denne tiden krevdes ikke annet teologisk studium enn det man gjorde seg ferdig med til studenteksamen, men det var til gjengjeld nokså omfattende. I tillegg krevdes studier i ett eller flere allmenne fag på universitetsnivå - i dette skimtes idealet om presten som folkeopplysningsmann. Læstadius valgte naturlig nok naturhistorie og herunder særlig

botanikk, som sitt fag i Uppsala. Han fulgte forelesninger og fortsatte å dra på lange botaniske studieferdene. Han fikk flere stipend etter at han ble oppdaget av Göran Wahlenberg, på den tid Sveriges mest anerkjente botaniker. Denne uttalte at "*Kungliga Akademien ganska sällan lärar finna någon person, som med så litet kan uträtta så mycket som Læstadius*" (I Nissen 1944, s.91). Studieferdene gikk til Nord-Sverige, med ett unntak: Sommeren 1822 ble han invitert med på en av Wahlenbergs ekspedisjoner, gjennom Sør-Sverige helt til Skåne, og med et spesielt oppdrag, nemlig å tegne. Det viser seg altså at Læstadius hadde et kunstnerisk talent. Han fikk den ære å få bidra med sine tegninger til det store verket "*Svensk Botanik*" som utkom med 11 bind i årene 1802-1843, med Wahlenberg som redaktør. Tegningene fra Skåne-reisen er anonyme, men også som prest i Karesuando leverte Læstadius tegninger, og 68 bilder signert av ham er å finne i verket. (Nissen, i: Boreman / Dahlbäck 1965, s. 311-312.)

Læstadius var i praksis litt av en friluftsmann. Det var ikke få mil han tilbakela enten til fots eller på ski i løpet av sitt liv. Flere ganger gikk han til fots mellom hjemstedet Arjeplog og byene der han studerte, først Hernösand, senere Uppsala. Vinteren 1819-20 gikk han på ski fra sogn til sogn i Hernösand stift for å samle inn penger til egne studier. Han var viaticand, en som hadde fått rett til dette mot å binde seg til å bli prest etter fullførte studier. Mange steder ble en viaticand bedt om å preke under søndagens gudstjeneste.

Det ble ikke slutt på vandringene da han slo seg ned i Karesuando. Det var et stort, grigrendt og uveisomt sogn. Når det var snøbart, tok han seg fram på mer eller mindre godt opptråkkede stier, eller han brukte elvebåt. Om vinteren gikk han på ski eller skaffet seg reinskyss. Læstadius la stor vekt på oppsøkende virksomhet. I januar-februar hvert år reiste han rundt til flyttsamene som hørte til hans prestegjeld, der de holdt til. Også om somrene besøkte han dem, i den forbindelse var han helt over til Lyngen, Balsfjord og Tromsø-traktene i 1832. Denne oppsøkende virksomheten er omtalt i visitasprotokoller fra Karesuando, og det bemerkes at Læstadius' forgjengere i embetet ikke har gjort seg samme umak.

På sommerbesøksreisene dyrket han sin botaniske interesse. Overalt iakttok han vegetasjonen, gjorde notater og samlet planter til sitt herbarium. I ledige stunder systematiserte han sine funn, korresponderte med botanikere i inn- og utland, utvekslet pressede planter med dem, og skrev artikler for naturvitenskapelige tidsskrifter. Han skrev forøvrig artikler om Nordkalottens fauna så vel som om dens flora. Disse systemene drev han særlig aktivt med i 1830-årene, la dem nesten helt til side i 1840-årene, men gjenopptok dem i 1850-årene. Han døde som nevnt i 1861.

Manuskriptet til en botanisk avhandling hadde han klart i 1839. Avhandlingen vakte oppsikt i faglige kretser da den ble publisert i 1839 og kvalifiserte ham som medlem av Kungliga Vetenskaps Societeten i Uppsala. Fra før var han medlem av Botanisk Selskap i Edinburgh. Hans botaniske innsats i 1830-årene gjorde at han ble utsett til å delta i en fransk vitenskapelig ekspedisjon på Nordkalotten i 1838. For sin innsats der ble han tildelt en fransk æresmedalje, han ble gullridder av den franske æreslegion. Botaniseringens omfang får vi en anelse om når vi vet at Læstadius solgte hele 6700 pressede planter til den franske ekspedisjonslederen Gaimard og hans følge. Læstadius' eget herbarium inneholdt ved hans død 6500 eksemplarer og var det mest verdifulle han etterlot seg.

Det er vanskelig å tenke seg at Læstadius som den målrettede og viljesterke person han var, i så stor utstrekning skulle beskjeftige seg med botanikk, hvis han mente at dette stod i grunnleggende strid med hans kall som prest. Noen har hevdet at det forelå et spennings- eller motsetningsforhold her. Et enkelt selvransakende sitat har vært brukt til støtte for en slik

oppfatning. Læstadius sier der at den egentlige drivkraften bak hans første studieferd var ønsket om å vinne ære og berømmelse (*Ens Ropandes Röst*, s.17). Sitatet står i en sammenheng hvor Læstadius vil få fram at alt menneskelig er beheftet med synd eller kan gjøres til synd. Høyst sannsynlig har det heller vært et spørsmål om prioritering. 1840-årene var vekkelsetid i Karesuando og Læstadius hadde hendene fulle med alt vekkelsen medførte, blomstene måtte vike for mennesker. I begynnelsen av 1840-årene var han dessuten sterkt opptatt av døden og evigheten. Medvirkende til dette var egen sykdom, og dessuten tapet av en sønn, en treåring, i 1839. "*..den fula gästen bortryckte en den vackraste planta som jag egde, en liten gosse om 2 år och 8 månader, och denna förlust har gjort mig mer och mer led af verlden och de naturliga plantorna.*" (Fra et brev datert 11.5.1839. I: Nissen 1946, s. 9.) Men den botaniske interessen gjenopptok seg altså i 1850- årene, etter at han hadde fått et nytt embete i Pajala.

At Læstadius skulle ha et positivt syn på botanikken som sådan, samsvarer med hans aksepterende holdning til et mer omstridt kulturfenomen i forhold til kristen tro, nemlig den samiske joiken. Han slutter seg til en kapellmester Hæffner i Uppsala, som hevder at "*Lapparnas sång är i vissa fall sublim*", og presiserer at "*NB. Såsom naturläte, eller såsom det renaste uttryck för den inneboende känslan kan den i vissa fall kallas sublim, då den blir utförd af en ren quinnoröst i den gjenljudande skogen.*" (*Fragmenter*, s. 32.) Han undres om de som fordømmer joiken kanskje bare har hørt fulle folk joike.

II. NATUBILDER I FORKYNNELSEN

I Læstadius' skrifter møter vi naturen fremfor alt i bildene han bruker i forkynnelsen. Og da ikke som illustrasjoner til noe han sier på annen måte, men som selve måten å si tingene på. Naturen er for ham som en åpen bok, som forteller om Gud og om menneskets forhold til Gud. Overalt i den synlige verden ser han analogier til den usynlige. Når han er på jakt, så er han ikke bare på jakt, han er på vandring i Guds egen billedbok og kan plutselig få øye på et motiv som får ham til å forstå et forhold i troslivet. For eksempel har han lært noe av en hare:

De fleste bibeltolkere påstår at ordene av Frelseren om å frykte ham som kan ødelegge både sjel og legeme i helvetet, viser til Gud, men en hare har gitt meg den opplysningen at det er sjelefienden en kristen bør frykte mest. Haren er det mest fryktsomme av alle dyr, og er således kompetent til å vitne i denne mørke sak. Haren frykter både for mennesket og for hunden som forfølger ham. Men når han kommer i en klemme, så han ikke kan unnvike noen av dem, da tar han sin tilflukt til den sterkere av de to: merk vel lesere, til den sterkere, for instinktet sier ham at av fienden som forfølger ham er det ingen nåde å vente, men om den sterkere forbarmer seg og skåner ham, så er han frelst. Slik er harens erfaring, og si min kjære leser, er det en falsk følelse som driver haren til å ta sin tilflukt hos den sterkere når han forfølges av sjelefienden? Nei, det er et vink fra Skaperen som gir haren denne instinktaktige bedømmelse i farens stund. Vi formoder at den av sjelefienden anfektede og skremte sjel snart skal finne at haren har rett, om han bare rådspør sitt eget instinkt. Men tror han mer på bibeltolkerne, hvordan går det da? Jeg kan si av egen erfaring at haren hopper i menneskets favn når den er forfulgt av arge hunder, det har virkelig hendt at haren har hoppet i min favn. Og dette har forvissnet meg om at den som kan ødelegge både kropp og sjel er fienden, den svarte hunden, som aldri gir nåde eller pardon. (Resymé *Dårhushjonet* §§ 1372-1373.)

Denne opplevelsen bruker han som argument i sin systematiske avhandling om forsoningen, med tittel *"Dårhushjonet"*. Eksemplet er ikke typisk for måten å argumentere på i avhandlingen, men at Læstadius i det hele tatt kan bruke et slikt argument, viser at for ham er dette en måte å tenke og forstå på, så vel som å uttrykke seg på. Han tenker og forstår ved hjelp av analogier til det saken gjelder.

Om han selv var med på bjørnejakt noen gang vites ikke, men Læstadius bruker et bilde fra denne jakten for å begrunne sin ofte provoserende forkynnelsesstil: *"Den som vill lära människan rätt känna sin förnedring, han måste mana upp alla djevlar från avgrunden. De ligger väl och kurragömma i hjärtgropen, men måste ut som björnen ur idet, när predikanten sticker i dem."* (*Ens Ropandes Röst*, s. 33.) Poenget er at predikanten på samme måte som jegeren bør være ute etter bytte når han preker. Han bør få fatt i det som ligger skjult i hjertene og som hindrer Kristus i å få makt over dem. Når han lykkes i dette blir det forargelse og motstand, slik bjørnen raser når den blir forstyrret i hiet. En dyktig jeger gir seg ikke da, han sørger for å gi byttet dødsstøtet.

Det hendte ofte at prekenene hans provoserte, folk kunne bli både forarget og rasende. Ja, det sies at den første tiden etter hans omvendelsesopplevelse i 1844, prekte han kirken nesten tom for folk. Det var nettopp fra denne tiden at prekenene hans fikk et rikere billedspråk enn før, både på godt og ondt. Han sa selv at de fikk "en høyere farge". Når han prekte kirken tom, var det god reklame - folk begynte å komme langveisfra av nysgjerrighet. De som hørte til sognet hadde en viss kirkeplikt, så de måtte innfinne seg i benkene igjen. Etter hvert som provokasjonene gjorde sin virkning på samvittighetene, tok Læstadius i større grad i bruk milde og vakre bilder, som kunne rettlede på veien mot syndsforlatelse og forsoning med Gud.

I noen tilfeller bruker han flere ulike bilder fra livet i naturen som analogier til en og samme sak. Det han vil ha fram når han snakker om bjørnejakt, er det samme som når han snakker om nybrottsmannens slit med jorda: *"Noe åkerland er så hardt at det er nødvendig å bruke jernspettet på det før en får de største steinene til å røre på seg."* (1849, søndag seksagesima. Børresen 1953.) I fortsettelsen har han også noe å si om åkerdyrkerne, dvs. predikantene: *"Selv om åkerdyrkeren skulle ha det beste såkorn, så spirer det ikke, hvis han er lat og ikke gidder hakke, snu, renske og harve jorda ... Men for den late er det stor umak å begynne å grave i jorda. En slik latstokk tenker: "Det blir så allikevel ingenting av den åkeren, hvor mye man enn arbeider på den." Men det er en blank løgn det, for ingensteds finnes det så dårlig åkerjord at det ikke blir fruktbart ved dyrking."* Påstanden får en til å tenke på hans skrift fra 1824: *"Om möjligheten och fördelen av allmänna uppodlingar i Lappmarken."*

Den bibelske inspirasjonen til billedbruken er åpenbar i mange tilfeller. Åkerlandet som bilde har selvfølgelig nær sammenheng med Jesu såmannslignelse. Læstadius sier selv at det han gjør er *"å utføre frelserens egne lignelser i lignelser"*.

Læstadius bruker også bilder fra fisket. Ett av dem skimtes i jaktbildet ovenfor: De riktig store fiskene ligger og gjemmer seg på dypt og stille vann, disse gjelder det å skremme opp og få tak i. Bilder fra fisket er nærliggende ut fra Jesu egen lignelse om himmelriket, at det er likt en not som kastes i sjøen og fanger fisk av alle slag. Læstadius sammenligner Satans garn og Den Hellige Ånds not: *"Satans garn er som et usynlig edderkoppnett, all fisk i hans not får tilbringe sin tid i kjødslust og vellyst ... Den Hellige Ånds not er laget av grov tråd, den er så hard at den sliter reistet av fisken."* (1848, 5. s. e. tref. Brune 1933.)

Men ikke minst bruker Læstadius bilder fra livet på vidda og med reinen. "*Hvem formår vel fra synd og helvete å hindre syndere, som springer som villrein forfulgt av ulven?*" (I: *Samiska predikningar och skrifter*, utgitt på samisk 1847, i svensk oversettelse 1978.)

Når han som predikant skal si noe om dåpen, går han ikke dogmatisk til verks. Han minner om hvordan en simle slikker kalven sin ren med det samme hun har født den. Det er et dypt behov for dyret å få gjøre dette, og gjennom det knyttes et særlig bånd til kalven. En mor vil gjerne ha et renvasket barn. Slik også med Den Himmelske Forelder. Læstadius ser ut til å mene at dåpen innebærer en slags indre renselse som knytter mennesket enda nærmere til Gud - at dåpen på en særlig måte taler til Guds foreldrehjerte.

Folk her nord kjenner ennå uttrykket "Guds hunder" brukt om læstadianere. Lapphundene er gjeterhunder som hjelper til med å føre og vokte reinflokkene. Når de vakte på Læstadius' oppfordring formante og advarte slekt og bekjente for å lede dem på rett vei åndelig sett, så var de "Guds hunder".

"NÅDEHVALPER"

Læstadius ser ut til å ha hatt en forkjærlighet for hundehvalper. "Nådehvalper" liker han å kalle de vakte, det ligger tydelig ømhet i hans bruk av uttrykket. Vi ser for oss lapphundene, men også dette bildet har en bibelsk tilknytning, nemlig i fortellingen om den kanaaneiske kvinne, hun som bønnfalt Jesus om hjelp ved å vise til hundene som fikk spise smulene under sin herres bord. Det er de ydmyke og avhengige som gis nåde. Kontrasten til disse er hos Læstadius store, glupske hunder som hopper opp og tar seg til rette av det som står på bordet. De blir forresten dorske av all maten, og orker ikke å gjøre og løpe så mye, de blir ubrukelige som gjeterhunder, dvs. som veiledere i troen.

Ulven måtte flyttsamene alltid vokte flokken sin for. I Læstadius' forkynnelse er ulven entydig ond og står for den onde selv. De som er under hans makt er blinde ulveunger. Det er i samsvar med tankegangen i Jesu lignelse om Den gode hyrde, hvor også han snakker om glupske ulver.

"*Den ensomme vandringsmann*" er en av gjennomgangsfigurene i Læstadius' prekener. Denne vandringsmannen er beslektet med pilegrimen i boka "*Pilegrims vandring*" av John Bunyan. Men Læstadius' vandringsmann tar seg fram over de store ensomme viddene i det høye nord. Veien han går på er snart utvisket av snøskav, snart umulig å se på grunn av et rugende mørke, noe som også er bilder på åndelige erfaringer. Det gjelder å ha olje på lampen, dvs. bruke Guds Ord som lys og følge stjernene dvs. de rette åndelige veiledere. Det er fristende for vandringsmannen å legge seg ned for å sove når han blir utmattet, men da er det fare for at han aldri får se morgenrøden, som er nådens sol når den går opp i hjertet.

Sola brukes ofte som bilde på kristendommens eller troens lys, mens månen står for fornuftens halvmørke. "*Livets vei er så smal at ingen ser den i månenskinne. Solen må skinne klart, før mennesket ser hvor veien går til himmelen*". (26. s.e.tref., år ukjent, Wettainen 1985.) Læstadius polemiserer mot opplysningstidens ideer og de "*upplysta*" med deres nedlatende holdning til folk i "*barbarernas land*", der "*ingen sol skiner om dagen, der endast månen sprider sitt matta sken och endast norrskenet visar den ensamme vandraren vägen, der finns åtminstone mera dygd och enfald i seder än här i det upplysta landet*". (Adventpreken holdt i Hernösand 1843. *Ens Ropandes Röst*.) Kontraster og ordspill, som her, er typiske trekk ved Læstadius' prekener.

"Sol" og "måne" er i eksemplet ovenfor brukt på en annen måte enn i det forrige. Læstadius' billedbruk er fleksibel. Vandringsmannens vei er et tilbakevendende motiv. Det kan f.eks. utfoldes på følgende måte, med klar bibelsk tilknytning: *"Det gamle testamentes profeter hadde beredt vei for frelseren, men denne verdens snøstorm og uvær hadde utvisket veien, slik at man ikke lenger kunne se spor av den... Evighetsvandrerne hadde alle gått vill og vandret på en aldeles urett vei. Noen få sjeler (Simeon, Anna, Josef, Maria), kjente seg fram med føttene etter den gamle sti, men langsam var også deres gang og ferd... Johannes kom for å rydde veien, men med møyne måtte han rydde den. For den onde hadde veltet store steiner ut på den, stubber og stokker..."* (1859, Maria Bebudelsesdag, resymè. Wettainen 1985.) Det går fra vinter og snøføyke til barmark i ett og samme åndedrag. Ett sentralt bilde, i dette tilfelle "veien", binder sammen flere momenter i en tankerekke. Logisk er det ikke, men typisk for billedlig tenkemåte.

Det er karakteristisk at Læstadius ikke bare bruker bilder fra naturen i og for seg, men like mye fra livet i naturen. Å bruke bilder fra folks dagligliv, det var for ham ikke minst å bruke bilder fra livet i naturen. I bildene av vandringsmannen er det et poeng at de skildrer naturen på måter som folk selv har opplevd, derved blir de svært nære. Det blir lett å identifisere seg med vandringsmannen, og når det skjer kan Læstadius som predikant lede disse vandringsmenn dit han vil, gjennom sine videre beskrivelser. Han har alltid det samme klare mål for sin forkynnelse: At folk skal bli klar over sitt gudsforhold, hvor de befinner seg og hvor de burde være, og så bevege seg i retning av det siste.

SMÅFUGLER OG EVIGHETSBLOMSTER

I flere variasjoner taler Læstadius om *småmeisene, småtrostene og svaleungene*. De når til slutt fram til landet på den andre siden, hvor de sitter og kvittrer i greinene på livets tre, til Skaperens pris og til glede for den ensomme vandringsmann som også har nådd fram. Småfuglene, det er de benådede sjeler som kjenner gleden over forsoningen med Gud i sine hjerter, og som lar denne gleden spille over i *"rørelser"* iblant. Kontrasten til småfuglene er *korpunger, skorpioner*, m.m. Kontrastene forsterker virkningen av Læstadius' bilder.

Blomster, som han hadde slik sans for, kommer sjelden inn i prekenene. Ett eksempel på at de gjør det, er i en midtsommerspreken, naturlig nok, med tekst fra Jes. 40.6:

Om alle mennesker i sin ungdomstid tenkte over at deres skjønnhet er som blomstene på marken, som ved midtsommerstid står på sitt vakreste, men har visnet allerede i august (!). Om de tenkte over dette, så ville de ved midtsommer søke å finne evighetsblomster, som ikke mister sin farge... De kristne har det håp og den tillit til Gud, at evighetsblomstene skal vokse på deres graver, dersom de flittig plukker og planter dem på evighetens herlige strand. Og gjør som de små barn med evighetsblomstene, at de binder kroner og kranser av dem... Johannesblomster og Petersblomster vokser ennå i Norden, og røde torneroser sees her og der på tørre steder langs elvebreddene. Tornekronen har tilføyhet uregnelige sår i Jesu hode, og av disse sår har forsoningsblodet flytt. Derav kommer de røde roser som kalles torneroser... Og nu i midtsommertiden, da alle blomster holder på å slå ut, selv om kulden vil hindre dem i å vokse, så burde vi be at Herren vil la sin nådige sol skinne over dem og gi regn fra himmelen, slik at midtsommerblomstene vil vokse og tornebuskene alltid bre ut sine røde roser... (1856, St. Hansdagen, resymè. Wettainen 1985.)

Å plukke evighetsblomster, røde roser fra tornebusken, det er å ta imot nådedråper, ta imot forsoningen i Jesu blod.

"DEN HIMMELSKE FORELDER"

Men: Noen av Læstadius' mest sentrale bilder er ikke hentet fra naturen, de er hentet fra livet i hjemmet. "*Den Himmelske Forelder*" er det billedlige navn han oftest bruker på Jesus. Han bruker det også på Gud, slik får han fram enheten mellom Skaperen og Frelseren. Når han beskriver Den Himmelske Forelder, er det oftest i skikkelse av en mor. Når han taler om forsoningen, det sentrale i forkynnelsen, bruker han gjerne bildet av en mor som tar seg av sine små forkomne barn, f.eks. på følgende måte:

"Disse fattige, elendige, nøkne og nedtrykte foreldreløse barn som skriker paa verdens kolde gulv i kulde og hunger, har ingen annen tilflugt enn aa opløfte sine skjelvende hender mot himmelen, og rope med saa høi røst, at det høres like til himmelen, at den naadige Herre Jesus, som er alle fattige og foreldreløse barns rette Fader, vilde løfte disse vergeløse og nøkne stakkare op av verdens kolde gulv, at han vilde vaske dem rene med livsens vann, take dem i sitt fang og lære dem aa die sine naadegyttende bryst, dog ikke saa fort, at naadens melk gaar i vrangstrupe, men eftersom disse svake stakkare er istand til aa svelge." (1849, 2.søndag i faste. Brune 1933.)

Læstadius talte om Gud i bilder fra menneskelivet, slik Jesus også gjorde. Når menneskene levde "midt i naturen", måtte mange av bildene hentes fra livet i naturen. Man kan spørre seg om vår urbane livsvirkelighet egner seg like godt som billedbok for å forstå noe om Gud, som livet i den natur Han har skapt kan gjøre.

Dersom Læstadius dukket opp igjen i vår tid, ville han nok bli forferdet over den økende ødeleggelsen av naturen og dermed av vårt biologiske livsgrunnlag. Men kanskje ville han bli like forferdet over ødeleggelsen av Guds billedbok.

Litteratur:

- Boreman, Per og Dahlbäck, Gustaf, red.: *Lars Levi Læstadius och hans gärning*. Stockholm 1965.
Læstadius, Lars Levi: *Dårhushjonet. En blick i nådens ordning*. "Band I,II" utg. av Erik Bäcksbacka, Helsingfors 1949. "Førsta delen" utg. av Bengt Åberg, Helsingfors 1964.
Læstadius, Lars Levi: *Ens Ropandes Röst i Øknen*. Tidsskrift oppr. utgitt 1852-1854. Utg. av Samuel Wettainen, Norrtälje 1979.
Læstadius, Lars Levi: *Fragmenter i Lappska Mythologien*. Utg. av Harald Grundström, Uppsala 1959.
Læstadius, Lars Levi: *Om möjligheten och fördelen av allmänna uppodlingar i Lappmarken, jämte förslag till nybyggarskolas anläggande därstades*. Stockholm 1824.
Læstadius, Lars Levi: *Saamenkieliset saarnat ja kirjoitukset. Samiska predikningar och skrifter*. Oversatt fra samisk av Georg Gripenstad, Helsingfors 1978.
Læstadius, Lars Levi: *Kirkepostille*. Oversatt fra finsk av A. Brune, Narvik 1933.
Læstadius, Lars Levi: *Kirkepostille*. Oversatt fra finsk av A. Børresen, Narvik 1953.
Læstadius, Petrus: *Journal av Petrus Lestadius I-II*. Utg. av G. Hasselberg, Stockholm 1928. (1832/1833.)
Nissen, Kristian: "Lars Levi Læstadius. Naturforsker eller prest?" *Norsk Teologisk Tidsskrift* 1944/2 s.81-134.
Nissen, Kristian: "Læstadiana." I: *Oluf Kolsrud in memoriam. Norsk Teologisk Tidsskrift* 1945. Særtrykk 1946.

Forfatteren

Lilly-Anne Østtveit Elgvin, Høgskolelektor ved Høgskolen i Finnmark, 9509 Alta.
E-post: Lilly-Anne.Elgvin@hifm.no
Artikkelen er først holdt som foredrag ved seminar på Høgskolen i Finnmark, 1992.